

3. Örökségünk, a településképi szempontból meghatározó építészeti, műemléki, táji és természeti értékek, településképi jellemzők

A település területén talált ásatási leletek őskori emberi élőhelyre utalnak. A település az avar kortól lakott, ezt bizonyítja 2 avar-kori sír, melyet 1960-ban találtak a Petőfi utcában. A honfoglalás után több falu alakult a mai település környékén. A község nevének utótagjából következtethetően, kun település volt, amit bizonyítani látszik az 1965-ben megtalált kun falucska temetője és temploma. A faluban több helyen is előkerültek különböző korból származó leletek, ami bizonyítja a település létezését.

Kisszállás neve okleveleinkben először 1561-ben fordult elő. Községünk egy hatalmas földesúri birtok része volt. Történelme folyamán a földesurak gyakran váltották egymást a gyakori földadományozások miatt. Biztosan tudjuk, hogy Hunyadi Mátyás fia, Corvin János is a település földesura volt, majd az uradalom a Czobor család kezébe került. A család Bács-Bodrog vármegye történelmében jelentős szerepet játszottak és hatalmas birtokot szereztek azzal, hogy a messzebb fekvő falvakat is beolvasztották az uradalmukba. Így lett Ivánka is része a birtoknak. A török hódoltság korában Máda és Ivánka elnéptelenedett, de Kis-Szállás továbbra is fennmaradt. Az 1540-es évektől a szegedi szandzsákba tartozott.

A török kiűzése után a Német Lovagrend kezébe került a terület, majd sikerült a Czobor családnak visszaszerezni az uradalmat. Czobor József uraság eltékozolta a vagyonát és életjáradékot kapott az udvartól. Valószínűleg innen ered az a hiedelem, hogy az új uraság Kis-szállást kártyán nyerte. Vendéglőnk neve is ezt jelzi: Piros Hetes

A mai községről az első térképek a XVIII. század végén készültek és a korábbi 3 település helyén csak pusztákat említ, amely mutatja a lakosság fokozatos csökkenését. 1836-tól az Orczy birtok része volt Kisszállás. de a földbirtokos nem fejlesztette az uradalmat, hanem kiadta bérbe, nem túl szerencsésen. erről a korabeli peranyagok vallanak.

1871-ben jött létre a község 3 település: *Máda, Ivánka* és *Kis-szállás* egyesüléséből.

Az uradalom és a település életében óriási változást hozott, amikor 1846-ban Stamez Mayer János bécsi bankár megvásárolta a területet. Hamarosan hatalmas építkezések kezdődtek és néhány év alatt az uradalom egy jelentős „amerikai típusú” kapitalista nagybirtokká alakult át. 1856-ban az uradalmat gyermekeire

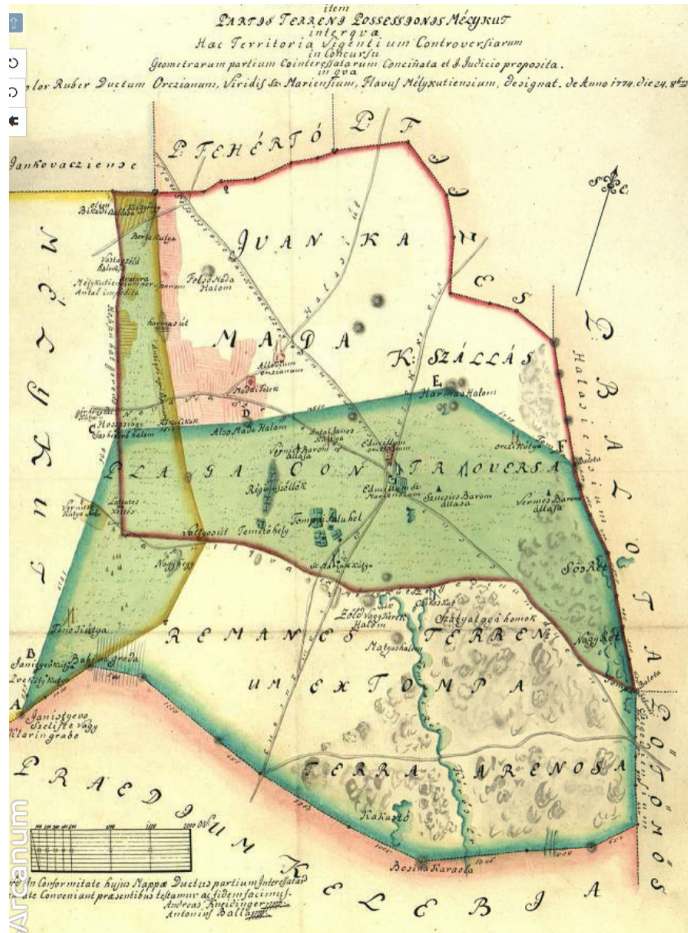
ruházta. Heinrich Mayerra, Mayer Leopoldinára és Mayer Rozáliára (San Martino di Valperga grófnőre). 1890-ben az összes ingatlant San Martino di Valperga grófnő gyermekei kapták. Ők voltak az utolsó tulajdonosok. San Martino gróf és testvére Boncompagni hercegné. A kisszállási uradalom a legnagyobb magyarországi uradalmak egyike volt. Működött gőzmalom, amely a déli területek gabonáját őrölte, jéggyár, szeszgyár. Hatalmas kapacitású magtárban tárolták a gabonát. 1882-től vasútállomással és néhány év múlva a vasútállomást és a belmajort összekötő lóvasút is működött. Postahivatal pedig 1876-tól működik Kisszálláson. 1925-től a Hajdú testvérek (Géza, Ernő) és Korondi Károly 50 évre bérelte az uradalmat a testvérpártól. Az uradalom területén kiemelkedő minőségű tenyészállomány élt. Híres volt a tuskósi ménes, vagy a birka és marhaállomány. 1934-ben Rapcsányi Jakab a magyar városok Monográfiája sorozatában a legmodernebbül berendezett uradalomnak tartotta. Ennek ellenére az uradalom fénye lassan fakult. 1937-ben Erdei Ferenc a Futohomok c. munkájában azt írta, hogy 16 000 holdnyi területen 1800 ember él, de nem jól Legnagyobb részük gazdasági cseléd. A második világháború után az uradalom elvesztette jelentőségét. A kastély berendezését széthordták, az állatállomány eltűnt. A mai falu 1945-ben alakult a belmajori területből.

1945 után a településen több üzem és termelőszövetkezet jött létre. Sok kisszállási embernek adott megélhetést a Kendergyár, a Temaforg vállalat és a Vetőmag, valamint a négy helyi termelőszövetkezet (Bácska, Szabadság, Petőfi, Budakalász). A termelőszövetkezetek később egyesültek. A rendszerváltás után ezen üzemek bezártak és a termelőszövetkezet is átalakult. Jelenleg falunkban egy tejüzem található és néhány éve települt be egy kisebb létszámot foglalkoztató vállalkozás, amely különböző gépek szétszerelésével foglalkozik.

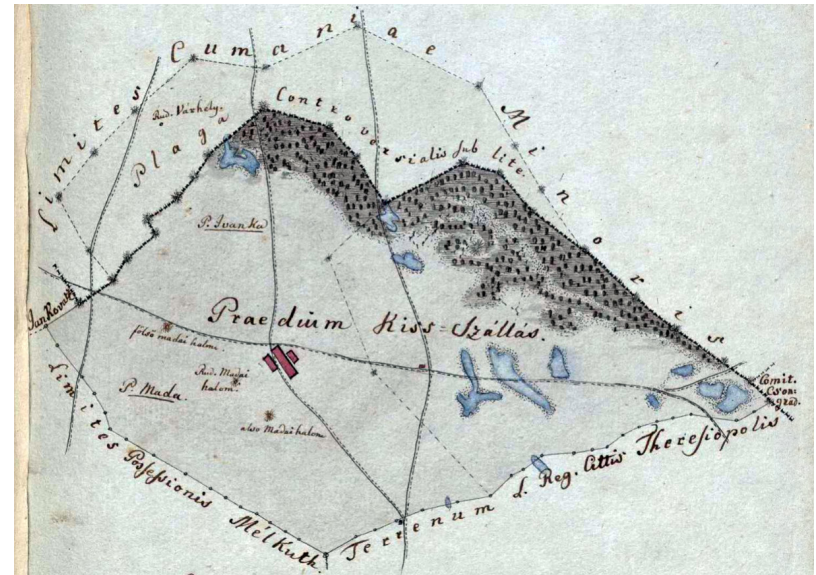
A település zöldterületi ellátottsága igen jónak mondható. A község középpontjában szép őspark rész található - valamint számtalan zöldövezet várja a sétáló embereket.

Mára jelentősen csökkent a munkahelyek száma sokan ingázó dolgozókká váltak jelentős számban Kiskunhalasra járnak dolgozni. A lakosság száma 1960-as évektől folyamatosan csökken az elvándorlás és az alacsony születésszám miatt. Külső területen még mindig sokan élnek. A népesség hagyományosan, szinte teljes egészében katolikus vallású, néhány református család kivételével.

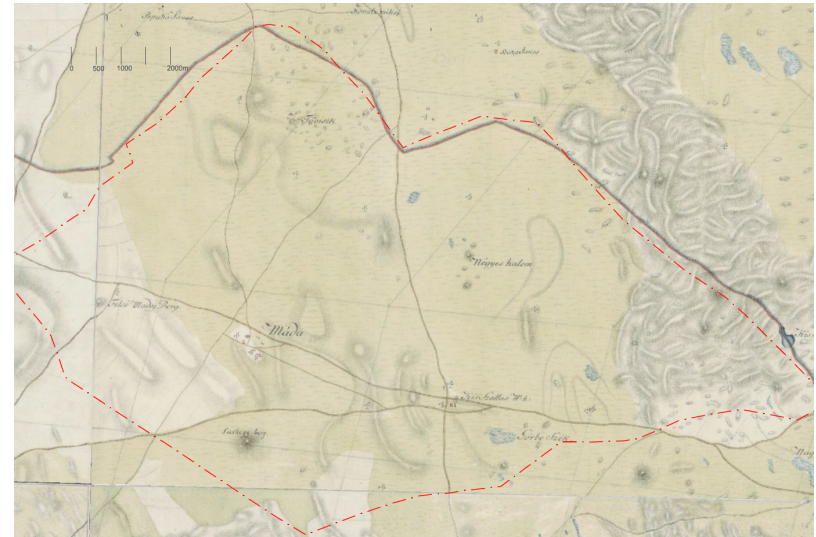
Település történeti fejlődése a történeti térképeken szemlélítve
(forrás: Arcanum)

1774.

1805.

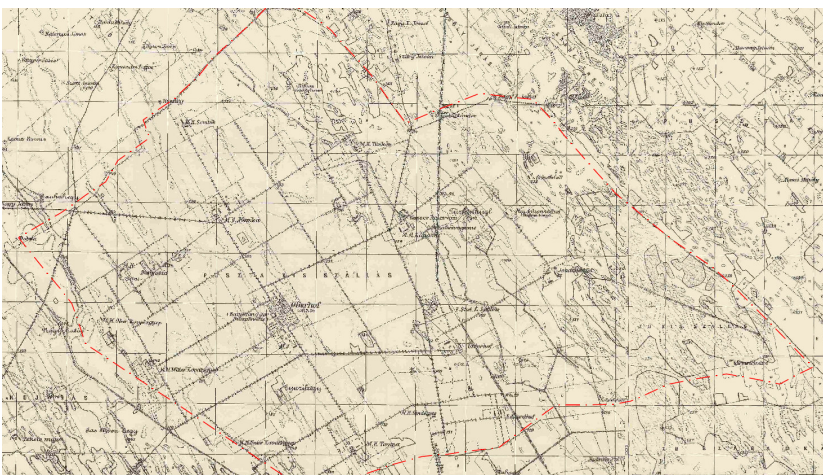

1783.

1800-as évek közepe

1893.

Közigazgatásilag Kis Szállást, Máda és Ivánka pusztákkal együtt 1851-ig a népes puszták között tartották számon és Jánoshalmához tartozott.

1851 után Kisszállás „eszmei község” lett, mely gyakorlatilag községi hatóságot gyakorló magánuradalom, közvetlenül a járási hivatal alá rendelve. Az „eszmei községek” birtokosai adóikat egyenesen az állami adóhivatalba fizették be, így mentesültek a községi pótdadók fizetése alól.

A monarchiában Kisszállás Bács-Bodrog vármegye legészakibb települései közé tartozott. A megyeszékhely Zombor, a járási székhely Bácsalmás volt. Trianon után a csonka megye központja Baja lett. Kisszállás 1941-ig a jánoshalmi járásba került, majd a II. világháború éveiben Kisszállás újból a bácsalmási járás része lett.

A Magyar Szent Korona Országainak Helységnévtára 1907, a következőket tartalmazza Kisszállásról:

- nagyközség,
- hozzá tartozik: Almajor, Alsókovácsgyö, Belmajor, Bibicz, Edetanya, Felsőkovácsgyö, Imreszállás, Ivánkamajor, Jánostelek, Kápolnamajor, Középkovácsgyö, Mátyásmajor, Ódongókút, Sömlék, Tompamajor, Tormatanya, Tüskös, Ujdongókút, Újmajor és Zsindelyes,
- Bács-Bodrog vármegyében és a bácsalmási járásban van,
- lélekszáma: 1783
- lakossága: magyar
- anyaegyháza: Jánoshalma, római katolikus
- területe: 15 998 katasztrális hold
- állami anyakönyvvezetőség: helyben
- törvényszék: Szabadkán
- járásbírószék telekkönyvi hatósággal felruházva: Bácsalmáson
- adóhivatal: Baján
- csendőrségi székhely: helyben
- a 23. hadkiegészítő területhez, a VI. honvédezred és hadkiegészítő parancsnoksághoz és a 17. népfelkelési járáshoz tartozik
- vasútállomása: van
- állami és magántávíratok kezelésére felhatalmazott vasúti távírdáallomása: van
- állami távírdahivatallal egyesített postahivatala: van.

Az uradalom 1939-től kezdett eladni a földterületeiből Mélykúton, Jánoshalmán és Kisszálláson. A vásárolható földterületek nagyságát a gazdasági cselédek esetében korlátozták 5 kisholdban, amennyiben az uradalmi munkaviszonyukat is meg akarták tartani. 1942-IG 2000 holdnyi kisszállási föld került a kisgazdálkodók kezére.

A földterületek eladásával megindult a tanyásodás, a dolgos, szorgalmas nép szépen gyarapodott. Az 1942-ben megalakult Gazdakör tömörítette a szakmai fejlődésükre is igényes kisgazdákat.

Ezt az egészséges fejlődést állította meg a II. világháború és az azt követő eseménysor, mely mély nyomott hagyott Kisszállás életében is.

A nehéz időket megélt és átélt Kisszállás dolgos népe mindezek ellenére szorgalmával és élni akarásával talpon maradt és tovább írja küzdelmes, de emberhez méltó történelmét.

Műemlékek

A Boncampagni kis-, és nagykastély eredeti megjelenését megtartva ma iskola, műemléki védettségű.

3. Örökségünk

ajtódísz az egykori Nagykastélyon

Kiskastély

Nagykastély

Nemcsak az épületek a parkok növényzete is jól érzékelteti az egykori főúri környezetet.

3. Örökségünk

A mai Rákóczi út, a kastélyból ezen a széles úton kocsizott ki a határba Boncampagni hercegné.

A XX. század eleji képeslap épületei a teljesen átépített községháza (lent balra) és a részben átépített kúria (fent jobbra) kivételével ma is változatlan formában állnak és a községközpont meghatározó épületei.

Az 1900-as évek elején megvalósított parcellázásokkal népesült illetve tanyásodott a határhoz tartozó egykori Négyestelepi (Vitézföldi) iskola ma műemléki jelentőségű.

Táji sajátosságok

Az 1920-as évektől épültek tanyák a község külterületén. Ahogy a központ beépült úgy fogyatkoztak a tanyák. A jól megközelíthető, belterület közeli helyen még állnak és higgyünk abban, hogy táji változatosságot jelentő tanyák még sokáig fennmaradnak.

Kunhalom Kisszállás, Lyukas-halom

Hazánkban a kunhalmok és földvárak megőrzésének fontosságára a honismereti kutatók, régészek, természetkedvelők már a XIX. század végétől mind határozottabban ráirányították a figyelmet. A kunhalmokat és földvárait mesterséges, ember által emelt voltuk kapcsolja össze, földműveik egykor meghatározói voltak a tájnak. Védelmük jogi feltételeit az 1996-ban jóváhagyott természetvédelmi törvényünk teremtette meg. Hatálybalépése óta *ex lege* – azaz a törvény erejénél fogva védett – *országos jelentőségű védett természeti területnek minősül valamennyi kunhalom és földvár*. A törvény a védett természeti területeken belüli kunhalmokat és földvárait *természeti emlék* kategóriába sorolja.

Forrás: KNP Igazgatóság

Katolikus vallásosság ékes példái az út menti fészületek

Négyestelep kálváriája

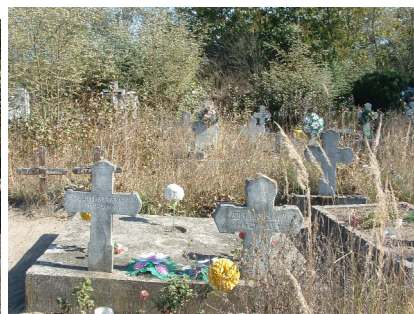
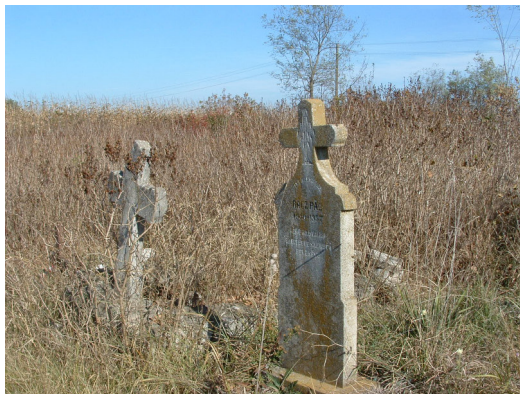
2011. július 16-dikán dr. Bábel Balázs Kalocsa - Kecskeméti érsek felszentelte a Kisszállás Négyestelep vitézi temetőjének új Kálváriáját. A keresztvitél 14 stációjának képei Turcsányi Antal festőművész alkotása, aki maga is a Négyestelepi Általános Iskola növendéke volt. A temetői ünnepség elején Katus Károly ismertette a Trianon utáni Vitéztelep (Négyestelep korabeli neve) betelepítésének történetét. Szó volt a temetőről, az ott felállított eredeti Kálváriáról, valamint a, valamint a Négyestelepi iskoláról.

Forrás. Honlap

Ősök nyughelye (A már lezárt négyestelepi , rohodai temető)

Köztemető

